

ПРИКАЗИ И БЕЛЕШКЕ

Фолклористичка истраживања

Савремена српска фолклористика III. Ур. Бошко Сувајцић, Данијела Поповић Николић, Данијела Петковић, Мирјана Бојанић Ђирковић. Београд: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2016, 292 стр.

Зборник *Савремена српска фолклористика III*, у издању Удружења фолклориста Србије, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ и Филозофског факултета Универзитета у Нишу, резултат је рада истоименог међународног научног скупа који је одржан 2. и 3. октобра 2015. на Филозофском факултету у Нишу. То је трећи у низу фолклористичких скупова које од 2013. организује Удружење фолклориста Србије у сарадњи с различитим академским институцијама из научних центара у Србији и Републици Српској.

У зборнику је окупљено двадесет студија, груписаних у три веће тематске целине. Прва је окренута историји фолклористичких истраживања и анализи рада и деловања истакнутих проучавалаца усмене књижевности и културе. Пишући о односу Вука Стефановића Караџића према Русији (*Вук и Руси*, 9–29), Бошко Сувајцић подсећа на његова познанства и сарадњу са низом знаменитих слависта. Указује на значај Вукове повезаности са руском литературом и пре доласка у Беч, а потом се осврће на прва путовања у Санкт Петербург и Москву, те разматра и рецепцију Вукових дела у руској књижевној јавности. Наталија Котелњикова осветљава делатност Вењамина Александровича Апраксина, етнолога, сакупљача фолклора хоперских Козака (*Собиратељ фолклора хоперских Казаков Краевед В. А. Апраксин*, 31–44). Посебна пажња поклоњена је анализи књиге *Легенде и предања о разбојницима, закопаном благу и ловцима на закопано благо Прихоперског и Захоперског краја*, у којој аутор повезује народну и писану културу, усмену и официјелну историју, податке прикупљене кроз етнографска теренска испитивања и оне добијене проучавањем научне и стручне литературе и архивске грађе. Апраксиново дело

спаја научни, публицистички и уметнички стил, па га Котељњикова оцењује као значајан документ о духу времена. О почецима фолклористичких проучавања у Јапану пише Данијела Васић (*Зачеци фолклористике у Јапану: Јанагита Кунио – јапански Вук Караџић*, 45–57). Након информативног приказа развоја занимања за фолклор у јапанској средини (од првих интересовања у 8. веку до почетака систематичнијих сакупљачких и истраживачких активности у 18. и 19. веку), ауторка се детаљније осврће на формирање фолклористичких студија у 20. веку и пружа преглед доминантних праваца. У фокусу анализе нашао се Јанагита Кунио, научник који је фолклористику у Јапану настојао да приближи европским оквирима, чију улогу и значај у јапанској култури ауторка пореди с местом Вука Стефановића Караџића у српској. Посветивши се истраживању архивске грађе, Јасмина Катински прецизно осветљава сарадњу Герхарда Геземана и Балканског института у Београду (*Герхард Геземан и Балкански институт*, 59–66). Идеје око којих су били окупљени сарадници посматрају се у историјско-политичком и културном контексту међуратне Југославије и Европе. Геземанов ангажман обухватио је, како је показано, објављивање чланака у институтским публикацијама, а нарочито пропагирање идеја које су у овој институцији неговане.

Други тематски блок отварају радови настали на темељима савремених теренских истраживања. Прилог Бранка Тупурдије (*Традиција и модерност у новом фолклору Срба из Дрежнице*, 69–80) заснован је на интервјуима спроведеним 2015. у Бајмоку, Суботици и Београду са становништвом досељеним из Дрежнице. Аутор се бави анализом промена у облицима плесног фолклора, те издваја три слоја: најстарији, који живи само у сећању саговорника, млађи, који настаје после Другог светског рата, и најновији, који чине песме и игре које се појављују од 1993. до актуелног тренутка. Студија Мирјане Закић (*Додолске песме: традиција и модерност*, 81–92) нуди комплексну анализу трансформација једног обредног жанра. Ауторка најпре скицира основе традиционалног извођачког контекста додолских песама и указује на доминантне одлике вербалног и музичког текста, а потом се усмерава на њихово функционисање у репертоарима различитих музичких група у 21. веку. Модернизација традиције сагледава се у светлу мултикултуралног позиционирања музике у популарној култури, посебно у оквирима *world music fusion* стила. Један од најважнијих празника Горанаца, Ђурђевдан, описан је и анализиран у раду Веселке Тончеве (*Обредност и обредни песни за Гергьовден (Джурджевден, Гургевден) в областта Гора*, 93–106). Опсежним теренским истраживањима ауторка је утврдила постојање разлика у елементима обредно-обичајног комплекса везаног за овај празник у различитим селима. У раду се доносе и текстови неких од забележених песама, те се даје њихова етномузиколошка интерпретација. На фолклорној грађи са

Косова и Метохије Валентина Питулић прати процесе христијанизације паганских елемената (*Стара вера и хришћански симболи у усменој лирици са Косова и Метохије*, 107–114). Разматране су додолске, лазаричке, божићне, коледарске, сватовске песме и песме с мотивом космичке свадбе. Татјана Вујновић начинила је концизан преглед историјата истраживања песама које се певају око рођења детета (*Песме око рођења детета: осврт на истраживања*, 115–127). Осветљени су проблеми класификације и терминологије и указано на резултате анализа архаичних елемената и обредног подтекста. Рад Светлане Торњански Брашњовић посвећен је једном слоју коледарских песама (*Коледарске песме намењене укућанима*, 129–150). Анализирани су изабрани текстови песама домаћину, невести, момку, девојци, детету, укључујући и одговарајући обредни контекст, а посебно је указано на иницијацијске елементе коледарског обредног опхода. У прилогу *Епски антијунак* (153–166) Данијела Петковић дефинише тип епског протагонисте који се удаљава од идеалног модела јунака (карактеришу га кукавичлук, нејуначка борба, нечасно понашање и сл.). Пажљивом анализом показана је улога ауторских коментара и наративних техника у обликовању оваквих ликова. Учене законитости моделовања релативизоване су напоменама о њиховој зависности од представе о јуначком у конкретној култури, просторно-временских и социјалних оквира.

У наредној тематској целини зборника окупљени су радови посвећени прозним жанровима и сродним облицима фолклора. Отвара је аналитички преглед примене Арне-Томпсоновог система у српској науци о фолклору Немање Радуловића (*Арне-Томпсонов систем у српској фолклористици*, 169–183). Након основних информација о најважнијим индексима приповедних мотива у европским оквирима и о заступљености српске грађе у њима, пружен је осврт на класификацију приповедне грађе у студијама Павла Поповића и Веселина Чајкановића, указано на значај рада Љубице Јанковић, те размотрена примена АaTh система у фолклористици у Југославији након Другог светског рата (Маја Бошковић-Стули, Нада Милошевић-Ђорђевић, Снежана Самарџија, Влајко Палавестра, Радмила Фабијанић, Моника Кропеј и др.). Текстови неколиких до сада необјављених приповедака Вука Врчевића (из Вукове заоставштине) донете су у прилогу Марине Младеновић Митровић (*До сада необјављене народне приповетке Вука Врчевића*, 185–199). Ауторка смешта сиже у контекст српске приповедне традиције, указујући на могуће утицаје италијанске новелистичке традиције. Андреј Мороз анализира феномен непостојећих светих (квази-светаца) у народној култури (*Квазисвятыя в контексте народной религиозности*, 203–212). Њихова појава резултат је деловања различитих механизма: интерпретације назива празника, увођење књижевних ликова у фолклор, шаљиви контекст, игра речима и сл. Овакви

елементи традицијске културе чине, како показује аутор, границу између светог и профаног флуидном, нестабилном и контекстуално условљеном. Предања из Шумадије која тематизују Први српски устанак (из рукописа монографије *Усмена небишина – Карађорђе и његови устаници у народном предању и архивској грађи* Владете Коларевића) разматра Бранко Златковић (*Устаничко предање – 200 година после*, 213–226). Посебна пажња поклоњена је (махом породичним) предањима о родоначелницима фамилија које је званична историографија заборавила или прећутала. Прилог Маје Калезић из области етноботанике (*Botanical mythology in contemporary Serbian folkloristics: Mytho-phytonomastical notes on the origin of the South Slavic names denoted the plant species Bellis perennis*, 227–238) нуди етимолошка решења за фитониме који се везују за биљну врсту *Bellis perennis* у јужнословенским језицима. Истовремено, ауторка испитује улогу наратива у формирању фитонимије. Лидија Стојановић бави се етимологијом и трансформацијама представе базилиска у интернационалним оквирима (*Претставите за базилиском во српската и меѓународна фолклористика*, 239–251). Нарочита пажња посвећена је анализи промена које ову представу прате од античких и средњовековних рукописа до транспозиције у фолклорне жанрове. Интернационалну контекстуализацију једне фолклорне представе нуди и рад Ђорђине Трубрац Матић (*Балкански водени бик: типолошко одређење сагледано у контексту представа о воденим биковима у другим европским и светским традицијама*, 253–269). Ослоњивши се на претходна проучавања, ауторка најпре разматра предања о воденом бику у балканским оквирима, а потом кратко представља водене бикове у неколико других традиција (код Монгола и Јакута, Келта, међу Коисан племенима), успостављајући типолошке паралеле са балканском грађом. Проучавању демонологије окренут је и рад Александре Бјелић (*Натприродни љубавник у демонолошком предању*, 271–280). На примерима предања о вампиру и змају у којима је тематизован сексуални контакт с људима издвојени су основни типови љубавних веза и указано је на социјалне функције анализираних сужеа. Пажња је посвећена и разматрању природе порода који из оваквих контаката настаје, те дате кратке напомене о функционисању мотива у оквирима савремене популарне културе. Зборник затвара прилог Драгољуба Златковића, заснован на вишегодишњим екстензивним теренским истраживањима пиротског краја (*Свети Андреј у традицији пиротског краја и суседних области: магијска пракса о светом Андреју*, 281–292). Аутор детаљно описује комплекс обредних радњи које се везују за дан Светог Андреја (*Мечкин или Теткин дан*), указујући на разлике на микролокалном нивоу. Запажања и описи илустровани су и поткрепљени теренском грађом.

Објављивањем зборника *Савремена српска фолклористика III* Удружење фолклориста Србије наставља лепу, и у српској научној средини преко потребну, праксу подржавања, охрабривања и промовисања истраживања из домена фолклористике и сродних научних дисциплина. Нарочит допринос представља и повезивање истраживача из различитих научних центара у Србији и иностранству (Русија, Македонија, Бугарска). Сарадња и дијалог стручњака разнородних профила несумњиво представљају поуздан пут ка успостављању неопходних мултидисциплинарних оквира у сагледавању сложених чињеница културе, те и ка њиховом ваљаном разумевању и интерпретирању.

др Смиљана Ђорђевић Белић
Институт за књижевност и уметност, Београд
Е-пошта: smiljana78@yahoo.com

Примљено: 15. 5. 2017.
Прихваћено: 23. 5. 2017.

Допринос проучавању хумора

Иван Златковић, *Ка поетици смеха. Хумор у српској усменој прози*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2017, 250 стр.

Друштво за српски језик и књижевност Србије, које је издало више студија из области народне књижевности, објавило је почетком 2017. године нову књигу Ивана Златковића *Ка поетици смеха. Хумор у српској усменој прози*. Аутор насловом сугерише да је реч о сложеном феномену, те његову монографију треба посматрати као допринос истраживању, а не као коначни одговор у проучавању проблематике смеха и комике. Ову студију одликују прецизан методолошки поступак, доследна композиција и систематичан и јасно одређен истраживачки поступак.

Прво поглавље посвећено је дугој историји покушаја дефинисања хумора, при чему је аутор склон теоријама које истичу динамичност и универзалност појма хумор у односу на категорије смеха и комике, док се у другом поглављу тежи постављању темеља у виду теоријских приступа проблему хумора. Аутор се ослања на типологију хумора Владимира Пропа, али је надграђује у складу са захтевима и специфичностима грађе. Централни део студије подељен је на неколико поглавља, од којих је свако посвећено различитим структурно-семантичким аспектима хумора у фолклору. Златковић почиње формалном анализом жанрова, успостављајући дистинкцију између оних у којима је хумор примарна (а то су, осим шаљиве приче, и анегдота, новела, басна, прича о животињама, опсцена прича, виц и шала) и секундарна категорија (као такве жанрове он одређује бајку, легендарну причу, предање, пословицу, питалицу и загонетку). Следи анализа комике у тематско-мотивском фонду усмене прозе, где као најзначајније теме издваја људске особине, религију, породицу, сексуалност и смрт.

У наредном поглављу успоставља се типологија ликова према различитим особинама, функцијама или припадности одређеним групацијама, да би се након тога аутор позабавио лингвостилистичким средствима којима се остварује комично приповедање (пародија, иронија, гротеска,

сатира, апсурд, парадокс итд.). Свако поглавље представља засебну целину у оквиру које аутор на различитим нивоима усмене прозе идентификује појавне облике смеха и комике, али се у коначном исходу стиче утисак да је реч о синтетичкој структуралистичко-типолошкој студији. Аналитичко-синтетички модел води сумирању закључака у последњем поглављу. Користан је Регистар поступака који се налази на крају студије, у виду прилога, јер представља елементарни индекс најчешћих мотива и упућује на изворе у којима се пописани мотиви јављају, те отвара могућности за даља истраживања.

Успостављање различитих типологија хумора представља кохезивно језгро ове студије. Основни, структуралистичко-семантички приступ Златковић употпуњује културолошким, антрополошким, књижевноисторијским и естетичким, прилагођавајући методологију захтевима грађе и теми коју у датом поглављу истражује. Аутор тежи да класификација и систематизација никада не остану на нивоу разврставања, већ да се протумачи смисао сваке појаве – било да за њу постоји социолошко, психолошко, историјско објашњење или да треба трагати за искомским, архетипским и митским коренима. Такође, он не заборавља на вишедимензионалност хумора и у складу с тим приступа предмету проучавања. У фолклорној традицији смех може да служи ругању, огољавању или обесмишљавању друштвених појава и карактерних особина, детронизацији и демистификацији, критиковању моралних девијација, али исто тако може бити црни, апсурдни, доброћудни или једноставно лудистички хумор. Примери на којима аутор анализира ове функције хумора пажљиво су одабрани из обимне фолклорне грађе која обухвата два века сакупљачке традиције, с обзиром на то да поред познатих збирки користи и савремене теренске записе. Мноштво примера пружа увид у богатство националног културног наслеђа, али се локално никада не измешта из глобалног контекста. У том сусрету националног и универзалног отварају се важна питања идентитета, менталитета и односа своје – туђе, којих се аутор такође дотиче.

Богатство мотива представља један од најзначајнијих аспеката ове студије. Златковић не занемарује важан сегмент културне историје човечанства, који се често пренебрегава, а то је хумор скаредног карактера. Аутор бахтиновску, карневалску атмосферу, која се манифестује скатолошким, опсценим и сличним мотивима посматра као саставни део народне културе, дубоко укоренен у обредне и ритуалне праксе, суштински везан за телесно, а самим тим и за виталистичко и животно. Карневал је период уживања у материјалном и свака врста пражњења (смеховног, телесног, еротског) током његовог трајања има катарзички квалитет. Аутор користи опсцену и скаредну грађу равноправно с фондом који се сматра канонским, што доприноси ширини погледа на изучавану појаву.

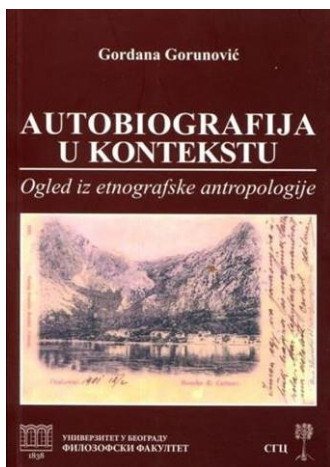
Студија Ивана Златковића резултат је вишегодишњег истраживања, о чему сведочи и ауторово познавање литературе и грађе. Богата је разноликим примерима (с увидом у новију грађу), чиме потврђује и допуњава постојећа знања. Она је поткрепљена теоријом, методолошки доследна, промишљена и осмишљена, али никада једнострана у тумачењу, јер се ослања на различите приступе. Написана је у духу најзначајнијих студија о српској усменој прози, чиме остварује значајан корак „ка поетици сме-ха“.

МА Марина Младеновић Митровић
Институт за књижевност и уметност, Београд
Е-пошта: marinamladenovic@hotmail.com

Примљено: 7. 5. 2017.
Прихваћено: 18. 5. 2017.

Аутобиографија као прича о себи и о другима

Gordana Gorunović, *Autobiografija u kontekstu. Ogledi iz etnografske antropologije*, Beograd, Srpski genealoški centar, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2014.

Књига *Autobiografija u kontekstu* Гордане Горуновић, професора на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, појавила се 2014. године у издању Српског генеалогског центра и Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду. Ова „књига-есеј“, како је назначено у уводу, бави се „темом групног идентитета, индивидуалности и субјективне свести у оквиру једне одређене традиционалне socio-kulturne средине (Ораховач, Бока Которска), која се током времена, а нарочито у периоду након Другог светског рата, радикално мења, али и прилагођава и опстаје“ (5).

Књига се састоји из две целине које носе називе *Kontekst* и *Tekst*. Први део књиге представља историјску и етнографску студију о Горњем и Доњем Ораховцу, напуштеним бококоторским селима између Пераста и Доброте, док је други део посвећен анализи мемоарско-аутобиографског записа Ораховчанке Милене Перовић. Посматрајући ове заједнице из перспективе социјалне и културне историје и интерпретативне етнологије, Гордана Горуновић их сагледава емски, изнутра, будући да су у фокусу истраживања управо „znanja, iskustva, vrednosti i priče“ које саговорници „pričaju другима о себи“ (6).

Теренска грађа обухвата материјал прикупљен током тимског и самосталног теренског истраживања спроведеног 2003. године у Горњем и Доњем Ораховцу. Прикупљен етнографски материјал садржи интервјуе и животне приче, фотографије материјалне културе и људи, скениране фотографије из личних архива информатора. Етнографија ораховачких села употпуњена је значајним писаним изворима: етнографском, историографском и архивском грађом. О историји Ораховца у оквиру историје Боке Которске није много писано – ауторка се ослања на антропогеографско-етнографски опис проте Сава Накићеновића (*Бока: антропогео-*

графска истраживања, 1913) и историјску монографију Стјепана Антољака (*Ораховац (Бока Которска)*, 1979).

Прво поглавље књиге (*Mesto u geografskoj perspektivi i istorijskoj retrospektivi*) настоји да прикаже улогу историјских збивања и геополитичке позиције Ораховца у претходним вековима. Историјским и путописним изворима ауторка прилази с критичког становишта, указујући на друштвено-историјски контекст у коме су настали. Тако, у спису *Турци и Црногорци* француског историчара и археолога Франсоа Ленормана (F. Lenormant, *Turcs et Monténégrins*, Paris 1866) уочавају се оријенталистички дискурс и идеализација Црногораца, али ауторка узима у обзир и историјске прилике у којима је књига настала и њену намену (задатак јој је био да обавести западноевропску јавност о Црногорцима као племенитом и храбром народу и тиме подржи њихову борбу за независност). Положај ораховачких села, закључује ауторка, између млетачке и аустријске власти и Црне Горе под турском влашћу битно је утицао на њихову специфичну ситуацију и настанак тзв. „крајишког“ менталитета.

У поглављу *Orahovačka knežina* посебна пажња посвећена је теоријама о постанку и пореклу динарских племена и кнежина (влашко-катунска теорија и теорија о континуитету) у домаћој етнографији и историографији двадесетог века. О времену настанка ораховачке кнежине недостају историјски подаци, а само постојање ове институције заснива се махом на етнографским сведочанствима и усменој традицији која указује на историјска сећања из периода од 17. до 19. века. Према усменом предању, како ауторка наводи, Ораховац је сматран за стару кнежину из зетског доба. Кнежина се као вид народне самоуправе јавља у оквиру нахија у периоду турске владавине. Ауторка се позива на писане изворе о постојању кнежина у Србији на почетку 19. века, као и на изворе о ораховачким кнезовима у 18. веку. Посебан значај има дело Сретена Вукосављевића о организацији црногорских села, кнежина и племена у периоду од 17. до 19. века. Као добар познавалац племенског и сеоског начина живота, Вукосављевић је сматрао да су планински услови живота и недостатак плодних пашњака били узроци стварања и развоја кнежина, а њихов опстанак био је могућ у местима са староседелачким, хришћанским становништвом, удаљеним од административних средишта. Тумачења о пореклу становништва и настанку братстава и племена које нуди народна традиција у историографији нису прихватана као релевантан историјски извор. Проблем њихове аутентичности може се довести у питање, али ова предања не треба у потпуности одбацити. Ауторка заступа погледе оних проучавалаца који, попут Јана Вансине, сматрају да народна предања треба посматрати не само као документ садашњости већ и као документ који носи поруку из прошлости.

Поглавље *Orahovačka knežina kao krajina između Risna i Perasta, Turaka, Mečana i Crnogoraca* посвећено је положају Ораховца у 17. и 18. веку. Писани извори из овог периода говоре о два велика рата између Млетачке републике и Турака, Кандијском (1645–1669) и Морејском (1684–1699), који су довели до крупних демографских, политичких и друштвених промена у Боки Которској и Црној Гори. О овим променама и лошем стању у которској бискупији након млетачко-турског рата, када је страдао и Ораховац, сведочи, поред осталог, и извештај Андрије Змајевића. Разматра се и питање административне припадности Ораховца, будући да су се око њега спорили Рисан, Доброта и Пераст. На основу прегледане грађе ауторка закључује да је до краја 17. века Ораховац био под фактичком надлежношћу управе рисанског подручја. Геополитичка ситуација мења се са доласком руских изасланика почетком 18. века и слабљењем утицаја Млетачке републике, а убрзо је уследила и прва аустријска окупација Боке Которске и Далмације. За овај период ораховачке историје карактеристичне су честе пљачке и насиља. Гордана Горуновић као пример наводи један инцидент крађе стоке у коме су учествовали Ораховчани, Кривошијани, перашка односно аустријска власт и рисански капетан, упоређујући га са Герцовим наративом о крађи оваца у мароканским планинама у време доласка Француза 1912. године.

У наредним поглављима (*Devetnaesti vek, Iseljavanje u Ameriku, Dvadeseti vek*) ауторка износи значајне податке о друштвено-историјским приликама у Боки Которској и Далмацији у 19. и 20. веку. Почетак 19. века у Европи протекао је у атмосфери сукоба интереса великих сила, пре свега Аустрије, Француске и Русије, чије последице су се осетиле и у овим крајевима. У Приморју су се смењивале стране управе, а нарочито озлоглашена је била француска, која је конзервативно уређење у Боки и Далмацији желела да замени својом администрацијом и грађанским законима. До крвавих обрачуна долазило је јер је локално становништво пружало отпор свакој радикалној и револуционарној промени. Према запажању ауторке, Ораховац је половином деветнаестог века имао највише становника у својој историји, што наводи на размишљање о узроцима због којих Вук Караџић није ништа написао о Ораховцу у делима о Боки и Црној Гори (*Montenegro und die Montenegriner*, опис Боке у *Ковчежићу*). Посебну пажњу ауторка је посветила миграцијама становништва из Приморја у Северну и Јужну Америку, али и у Цариград, међу којима је било и Ораховчана.

Етнографски опис Ораховца ауторка заснива на анализи материјала прикупљеног на терену, ослањајући се и на досадашње етнографске списе о црногорским племенима. Поглавље *Etnografija Gornjeg Orahovca* обимно је и захвата различите сфере живота у историјском пресеку. У потпоглављима: *Bratstva i sela, Privreda, Porodica, Kuća za stanovanje i pomoćne*

zgrade, Period posle rata, Ženski narativ i perspektiva, Narativi o saseljavanju, Savremeno stanje iznosi se детаљна етнографска и културно-историјска слика предратног и послератног живота Ораховчана. У склопу описа насељавања и историје породица и родова срећу се фрагменти генеалогских, историјских и локалних предања и анегдота (нпр. сеобама, о сукобима с Турцима, издаји, промени вере и др.), као и сведочанства о разним обичајима (побратимство, мењање славе, наслеђивање) и социјалним појавама као што је рецимо печалбарство. Релативну оскудност народних предања саговорници су објашњавали тиме да се раније „много радило“ и да старији људи нису имали времена да причају приче. Поглавље посвећено привреди нуди разнолике податке о пољопривредним праксама и знањима, али и о економским и социјалним односима и статусу становништва. Кад је реч о породици, она је вишегенерацијска и проширена, а кориговано је запажање Саве Накићеновића да није било задружних домаћинстава. Представљени су укратко положај чланова породице, њихови међусобни односи и право на имовину, затим уобичајена организација посла и домаћинства, наталитет. Ауторка се осврће и на обичајне породичне традиције какве су крштење, кумство, надевање имена, испраћај у војску, прилике за традиционално одевање у народне ношње, посмртни обичаји, чување породичних реликвија. Одељак везан за куће и породичне зграде доноси не само конкретне етнографске описе, него и специфичну локалну терминологију. Део посвећен послератном периоду садржи фрагменте животних прича жена на основу којих се стиче јасна представа о њиховом положају у заједници, жељама, судбинама, брачним односима, задужењима у породици, материнству. Наративи о сасељавању укључују неке фреквентне теме као што су реакције на прогон коза, запажања о адаптацији и сналажењу у новој средини, економским условима, променама пејзажа. У склопу прегледа савременог стања указује се на иницијативе за ревитализацију Горњег Ораховца и на незаинтересованост државних институција за потребе локалног становништва, док се упоредо с тим у Доњем Ораховцу запажају постепене промене које су последица глобалних политичких и економских промена.

Део књиге који носи назив *Tekst* посвећен је мемоарском запису Ораховчанке Милене Перовић. Милена Перовић 2003. године ауторки је поклонила рукопис настао у време НАТО бомбардовања Савезне Републике Југославије. Самом тексту претходи краћи увод у којем је рукопис одређен као аутобиографија или прича *о себи* и сопственом постојању међу другима. Указујући на основне елементе аутобиографске стратегије, ауторка се ослања на закључке Вилијама Хауарта и истиче да је тема аутобиографије живот. Причу Милене Перовић ауторка је уоквирила историјско-етнографским контекстом. Аутобиографија открива живот обичних људи и начин на који се он одвијао у време великих друштвено-исто-

ријских промена, при чему је у шири контекст постављена повест о сопственој позицији у свету, личним бригама, жељама и стремљењима нараторке.

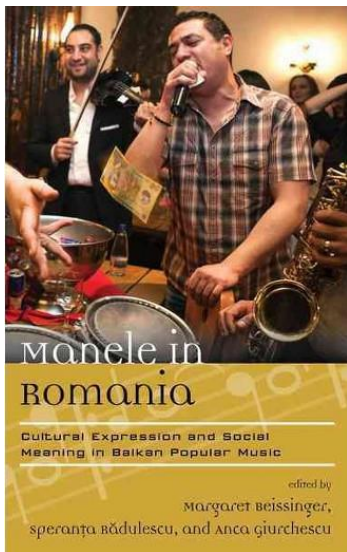
Autobiografija u kontekstu је целовита историјско-етнографско-антрополошка студија о Ораховцу. Она обухвата анализу социјалног памћења три или четири календарске генерације које се поимају као „културно-историјска генерација“ и анализу „локалног знања“ саговорника. Ово је једна од ретких студија у српској науци која се бави женским аутобиографским текстом. У методолошком погледу, студија Гордане Горуновић завређује посебну пажњу јер се аутобиографији приступа као наративу у којем се рекогносцира идентитет онога који је пише ((ауто)наратив) у односу са другим људима и њиховим доживљајем света, због чега наратив о себи треба увек посматрати и као „аутобиографију о другима“.

МА Даница Јовић
Филолошки факултет, Београд
Е-пошта: danicajjovic@gmail.com

Примљено: 3. 2. 2017.
Прихваћено: 18. 5. 2017.

Popular Music Genre in Interdisciplinary Narratives: *Manele* in Romania

Manele in Romania. Cultural Expression and Social Meaning in Balkan Popular Music. Edited by Margaret Beissinger, Speranța Rădulescu, and Anca Giurchescu, Lanham, Boulder, New York, London: Rowman & Littlefield, 2016.

The turbulent, uncertain and confusing reality of the post-socialist countries marked with the intense processes of EU integration and the prevalence of the neo-liberal cultural values has been widely discussed in scholarly literature. Consequently, as a powerful and representative agent of cultural expression, popular music from the transitional times of East-European countries, generatively signified as Balkan ethnopop, has also been the subject of many academic writings. Contrary to Serbian *turbo-folk*, Bulgarian *chalga* and Turkish *arabesk*, which has been discussed among scholars, *Manele in Romania: Cultural Expression and Social Meaning in Balkan Popular Music* is the first English-language volume on a controversial, both deeply embraced and loudly disputed

musical genre in Romania today – *manele*. This very well equipped and comprehensive publication, carefully edited by Margaret Beissinger, Speranța Rădulescu, and Anca Giurchescu, contains nine articles which purposefully illuminate the *manea* phenomenon from various perspectives and different disciplinary positions.

Although the history of *manele* can be traced to much earlier periods, it became widely spread and extremely popular all around Romania (especially in Bucharest and its southwestern areas) after the collapse of the regime of Nicolae Ceaușescu in 1989. The oppression of this musical genre during the communist period was grounded on the fact that it was practiced mostly by Roma *lăutari* musicians who did not fit into the totalitarian fiction of the pure Romanian culture. Additionally, *manele* were also oppressed by official authorities, intellectuals and media because of their “Oriental” musical features:

syncopated rhythms, modal and maquam-based melodic patterns, piercing instrumentation and harsh sonority of (primarily male) vocal interpretation. However, during the 2000s it almost exploded all around the country. As Beissinger points out in the opening chapter, *manele* “was adopted as a symbol of youth, working-class, and nouveau-riche culture, and it gained a massive, passionate public fan base”. As a widespread and vital phenomenon which was hotly debated in Romanian public space, the *manea* phenomenon certainly deserved a careful analysis. This excellent book offers elaborated discussions of all discursive layers of *manele* which cover a wide range of its musical, kinetic, poetic and performative features, interpretational and contextual singularities, cultural meanings and aesthetic values. Above all that, through their reflexive writings, based for the most part on decades-long field research, all seven authors in this publication, passionately discuss the challenging and uncertain reality of contemporary Romanian society in general.

Framed by the Introduction (by Beissinger) and Epilogue (by Rădulescu), this volume comprises nine chapters. Their high scholarly but also wider communicative applicability is supplemented by the accompanying website (available at [manele-in-romania](http://manele-in-romania.com) web address), where various illustrative materials (musical transcriptions, photos, maps, numerous video clips) by displaying musical features of *manele*, their geographical dissemination, and visual and performative peculiarities in the private and public sphere visually reinforces the arguments put forward by the authors.

The first four chapters are linked together by their focus on *manele* discussed in ethnographic, historical, and comparative perspectives. In the article “Music, dance, performance: A descriptive analysis of *manele*”, which opens this part of the book, Anca Giurchescu and Speranța Rădulescu in remarkable ethnomusiological and ethnochoreological comprehensive scholarly narratives analytically identify musical, kinetical, and to some extent, poetic features of *manele*, historically tracing its roots from Ottoman forms of dance and dance music (those are *köçek*, *cengi*, and *çiftetelli*). The historical overview of the genre is additionally explored in the following chapter “A history of the *manea*: The nineteenth to the mid-twentieth century” written by musicologist Costin Moisil. He discusses *manele* by drawing on available historical sources from the mid-1800s and argues that Romanian *lăutari* who were mostly Roma adopted it from the Turkish/Ottoman urban musical tradition during the first decades of the nineteenth century. The following, third chapter, is entitled “How the music of *manele* is structured”. Here, through grounded ethnomusiological analysis, Speranța Rădulescu discusses the extremely heterogeneous musical features of the genre more precisely. She identifies three stages of its reshaping and historically links them with the demographic, political and economic development of the Romanian capital, Bucharest. As Speranța Rădulescu claims and all other authors agree, no matter which of the various musical

appearances of *manele*, roughly divided into Oriental and Occidental forms, the common denominator and one of the most distinctive musical feature of the genre, is its syncopated rhythm. This part of the book ends with the article “Romanian *manele* and regional parallels: ‘Oriental’ ethnopop in the Balkans” written by Margaret Beissinger. In this chapter Beissinger positions Romanian *manele* in the broad category of “east-central Balkan ethnopop” by knowledgeable comparisson with Serbian *turbo folk* and Bulgarian *chalga*: all three musical genres emerged in the 1990s when Serbia, Bulgaria and Romania started a long and uncertain struggle for the new political and cultural reality after the long period of socialist regimes. As the author argues, distinctly gendered and ethnic identities of all of those related genres could be partly explained “by the contrasting way in which the power elite in Yugoslavia/Serbia, Bulgaria, and Romania have controlled and influenced the gendered and ethnic Others of their societies – women and Roma”.

The central part of this volume, which also consists of four chapters, focuses on the complex relationships between *manea* performers (*maneliști*) and all others involved in its performance (audience, dancers, patrons and the media), but also those who are indirectly connected with the dissemination of the genre (politicians and cultural activists). The cultural and aesthetic values, motivation, social and political positioning of all those various social groups that is involved in some way with *manele*, is discussed in the article “Actors and performers” written by Rădulescu. Grouping them in four categories of fans, young people, “wiseguys” and emigrants, the author explains their joint connection with *manele* through their common “belief in the absolute power of money, nurtured by an unstable, disoriented Romanian society undermined by the corruption in which they live or originate”. Anthropologist Victor Stoichiță’s following article “The ‘boyar in the helicopter’: Power, parody, and carnival” focuses on ironic and parodic aspects of the textual features of *manele*. Through inspired and reflexive analytical narrative, Stoichiță explores the semantics of the poetic traits of *manele*, discusses some of its musical features (rhythm and sonority) and effuses possible ways of interpretation of this genre in the perspective of the European feast tradition, the carnival. Rădulescu’s attitudes toward money as one of the keys of the power of *manele* are confirmed in the chapter “*Manele* and the underworld” in which journalist Adrian Schiop offers the critical overview of the social reality of *manea* performers and consumers through the anthropological perspective of an insider. This part of the book ends with the chapter “Village *manele*: An urban genre in rural Romania”. In this article Margaret Beissinger gradually, through a detailed and vivid ethnography based on her field research since the late 1990s, explains how the village musicians gradually adopted *manele* conceptually blurring the boundaries between village and urban musical tradition.

The last segment of the book consists of two texts: the last chapter and the epilogue. In the first of them, "Turbo-authenticity: An essay on *manelism*", anthropologist Vintilă Mihăilescu opens a new discourse of discussing *manele* scrutinizing them in a political perspective. Through piercing, sharp and reflexive narrative, Mihăilescu argues that *manele* should be considered as a wider social phenomenon which he calls *manelism*. "It seems possible to see *manelism* from the perspective of a sudden opening-up of society and forced Westernization (whose traces are found in the very structure of the latest *manea* music) and of emotional reactions to this new context", argues Mihăilescu. Focusing on the emotional aspects of performing and consuming *manele*, the author opens a perspicacious discussion of its social meanings within the broader perspective of market-oriented society which functions according to the ruthless principles of, as he calls it, "moral Darwinism" and "primitive accumulation of desire". Similar to Stoichiță, leaning to the associations with the carnival, the author concludes that *manele* are "a sui generis story of post-communist confusion, to which society as a whole still mainly reacts in an emotional way". Finally, in the last segment of the book proposed as an "Epilogue", Speranta Rădulescu gives an inspired overview of *manele* from, once again, the perspective of a deeply involved insider, pointing to the latest receding tendencies of the genre and opening questions of its further reshaping and dissemination.

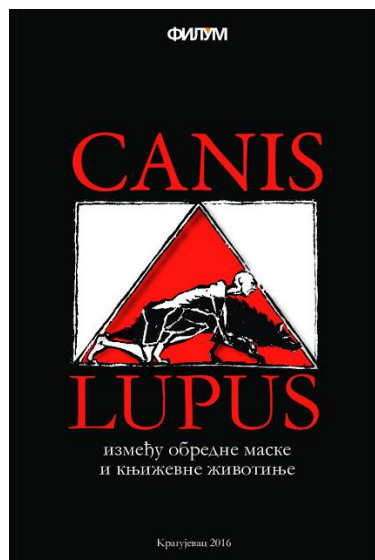
As already mentioned, this extraordinary book has a high applicability both among scholars from various disciplines and the wider public of those who want to achieve a greater understanding of the turbulent social reality Southeastern countries are struggling with. Unfortunately, readers will not have the opportunity to discuss any of numerous perspectives which this volume inspiringly opened with one of the book editors, Anca Giurchescu. If it could be any consolation, this volume is dedicated to her and it will shine as one of her latest outstanding achievements.

Dr. Selena Rakočević
Department of Ethnomusicology, Faculty of Music,
University of Arts, Belgrade
E-mail: selena@rakocevic.rs

Примљено: 27. 3. 2017.
Прихваћено: 7. 4. 2017.

Традиција – карневализовани палимпсест

Canis lupus између обредне маске и књижевне животиње, ур. Јеленка Пандуревић, Маја Анђелковић. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2016, 326 стр.

Зборник *Canis lupus* између обредне маске и књижевне животиње Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу настао је 2016. године у оквиру истраживања на пројекту *Усмено, књижевно, обредно* који финансира Министарство културе и информисања Републике Србије, а део је научне и стручне подршке имплементацији Конвенције Унеска о заштити нематеријалног културног наслеђа. Како питања идентитета, традиције и културног наслеђа постају све заступљенија у курикулумима факултета, овај зборник поставља себи за циљ преиспитивање фолклорних хронотопа, архетипа и колективних представа у традиционалној култури Срба, и то кроз истраживачке програме базиране на појмовима вук, жртва, маске.

Кроз шеснаест радова, колико их је у зборнику заступљено, извршена је, усуђујемо се рећи, темељна вивисекција статуса митолошког и обредног текста у књижевној обради и она вишеструко потврђује претпоставку уредница, Јеленке Пандуревић и Маје Анђелковић, да је измењена, прилагођена или преосмишљена слика света, која се помаља у процесу научне реконструкције традицијске културе, уграђена не само у структуре памћења и мишљења савременог човека, него и у његово стварање и поимање имагинарног света књижевности, те брише границу између разумевања и тумачења традицијског и модерног у књижевности, језику, култури. *Canis lupus*, осим обредне маске и књижевне животиње, постаје тако и нешто више – наш савременик.

Мудро и строго компонована, дијахронијска структура зборника прати семантичке аспекте превођења фигуре вука из реалног у митско-фолклорни и поетски простор од најстаријих, обредних слојева културе у којима се *canis lupus* још увек није издвојио као *literarium bestia*, па све до постмодерног преосмишљавања фолклорних мотива и образаца. Тексто-

ви у зборнику нас воде на хронолошко путовање од митологизма до рационализма. Од вука у просторном и жанровском моделу, епским формулама, српским народним пословицама, апокрифним молитвама, алегоријским причама старе српске књижевности, преко семантике курјака и пса код Доситеја, Растка Петровића, Мике Антића, Матије Бећковића, Б. Вонгара (Сретена Божића), али и код Александра Диме и Анђеле Картер (што зборнику даје и посебну, дијалошку, компаративну и интернационалну компоненту) стиже се све до апологије такозваних вучјих порука у песмама Рајка Петрова Нога и Гојка Ђога поводом врло дискутабилног, а прослављеног новинског чланка Рајнхарда Лауера који представља извесни напад на (јужно)словенску културу и митологију, будући да је писан тенденциозно и прилагођено пласирању неповољне медијске слике Срба током деведесетих година 20. века.

Зборник отвара рад Јеленке Пандуровић *Књижевна зоологија као нематеријално културно наслеђе: Canis lupus и културно памћење*, у коме ауторка износи преглед разноврсних идејних, теоријских и методолошких концепција и указује на њихову примену у тумачењу анималистичких кодова у књижевности, фолклору и митологији. Следи рад Драгана Бошковића *Митологизација и рационализам: 1+1 = вук* у коме се промишља однос рационалне и митолошке свести, при чему се семантика вука узима као „метонимија мита“. Лидија Делић у раду *Вук у просторном и жанровском моделу* анализира, на многобројним примерима епских песама, различите могућности укључивања вука у систем атрибуције јунака и указује на повезаност и преплетеност поступака атрибуције, семантике простора и жанровских особености и стратегија. Амела Паучинац у раду *Вук у епским формулама* приказује присуство вука на различитим нивоима формулативности, указујући на интертекстуалне оквире, жанровске специфичности и односе, и на митолошки, религијски и обредни супстрат формула. Даница Милошевић уочава амбивалентну симболику вука на материјалу народних пословица (*Вук у српским народним пословицама*), док Маја Анђелковић (*Вук у апокрифним молитвама од бесног пса и вука*) разматра појаву вука у апокрифним молитвама намењеним заустављању бесних вукова, као и у онима у којима се вук само помиње у контексту исцељења болести. Пратећи стварање „митолошког обрасца вука као књижевне животиње и носиоца обредне маске у средњовековној преводној књижевности“, Јелена Весковић такође разлистава специфичне слојеве ове фигуре (*Вук у алегоријским причама старе српске књижевности*). У раду *Семантика курјака и пса у Доситејевим Баснама*, Ана Живковић тумачи симболику и значења вука у баснама и Андрићевој приповетки *Аска и вук*, који се крећу „од античког значења метафизичког зла, заблуделости незрелог ума и могућног оразумљења у доба просвећености, до динамичне и модерне свести трајно замишљене над сопстве-

ним идентитетом, карактером, ставовима и одлукама“. Фигуром вука у модерној књижевности баве се радови у другом делу зборника: *Између хтонског и соларног у Вуку Растка Петровића* Ане Станковић, *Вук, пас и човек у роману Дан шести Растка Петровића* Александре Матић (ова два рада посебно су значајна за разумевање поетике Растка Петровића и онога што је народна књижевност значила за њега, као и за читав 20. век), затим *Фигура вука као фигура поетике: Вук Мирослава Антића Ђорђа Радовановића, Апологија „вучјих порука“: митолошки и обредни палимпсест у песмама Рајка Петров Нога и Гојка Ђога Јелице Вељовић, Вук као симбол у поезији Матије Бећковића: (зло)употреба мита* Наталије Стојковић, *Фигура динга (canis lupus dingo) у прози Б. Вонгара* Јелене Арсенијевић Митрић, *Фигура „господара вукова“ у роману Вучји вођа Александра Диме* Катарине Милић и *Бајка о Црвенкапи у Друштву вукова Анђеле Картер: од обреда до књижевног текста* Тијане Матовић.

У сваком од текстова открива се и изнова потврђује фигура вука као интернационална, али и интердисциплинарна парадигма нематеријалног културног наслеђа, да парафразирамо речи Јеленке Пандуревић, чиме се јасно осликава дијалектичка тврдња Драгана Бошковића да „заборав мита рађа митологију рационализма, а заборав ума, рационалистичку митоманију“. Ово конкретно значи да се *canis lupus*, управо због своје амбивалентне симболике, показао као и те како флексибилан симбол. У различитим историјским раздобљима и културним ареалима овај симбол покрива широк семантички дијапазон и враћа се изнова у колективно памћење, па самим тим и у књижевност која је, макар била и тривијална, ипак огледало своје епохе. Опречна симболика *canis lupus* заслужна је за то што Доситеј Обрадовић у *Баснама* може ову животињу као књижевну фигуру, метафору, да употреби као средство за доследно спровођење идеја јозефинистичке просвећености, али и за то што почетком 20. века Растко Петровић може у измењеним, ратним околностима, да карневализује однос цивилизованог и нецивилизованог, бестијалног, и пусти Вучицу да бежи пред изгладнелим војницима који прелазе албанску голготу. Управо то јесте, у случају Доситеја Обрадовића, „митологија рационализма“, непоколебљива вера просветитељства у разум, мит о разуму који ће донети коначни преображај цивилизацији, истрагу сујеверја и ирационалног, мир и благостање. Али, тај ће се мит само неколико година након прве деценије 20. века претворити у своје наличје, у „рационалистичку митоманију“ која код Растка Петровића показује колико је јака логика мита, колико је и те како егзактна управо у својим цикличним преображајима лица у наличје. Оно, наличје, више се не крије као у епоси просветитељства испод површине и књижевна животиња вука је још једном ту да га оголи.

Ако је разум код Доситеја митско јагње, бесмртни вук историје прогутао га је још једном, а аутори радова из зборника као да својим читаоцима скрећу пажњу на то да су они (да смо ми) ти који тог вука историје изнова хране. Управо зато издвајамо текст Јелене Арсенијевић Митрић *Фигура динга (canis lupus dingo) у прози Б. Вонгара* као најсвеобухватнији рад у зборнику. Анализирајући културу Аборицина, ауторка нам преко прозе Б. Вонгара говори о свеопштем заборау духовности, о кидању веза с традицијом, али и о заједничким тачкама наизглед неспојивих култура какве су културе домородачке Аустралије и Старих Словена, које Сретен Божић с невероватном лакоћом спаја у роману *Раки* преко метафоре о културама које су под опсадом – колонизовани Аборицини или Балкан, кућа на сред друма и раскрсница истока и запада – свеједно је. У том смислу могло би се рећи да је овај рад методолошка круна зборника и својеврсна синтеза претходних тема, али и полазна тачка ка два завршна текста, она још израженије интернационалног карактера, о Александру Дими и Анђели Картер.

Поред већ наведених предности ове публикације, наглашавамо да је она ликовно опремљена једнако пажљиво као што је њена структура компонована: и на визуелном плану одражава се симболика вука и његовог преиначења, па се са листањем страница он константно преображава у човека, а човек у вукодлака. Радови садрже уобичајен научни апарат и резимее на енглеском или француском језику. Уз највишу оцену, препоручујемо методолошки, идејно, стилски и тематски шаренолик зборник *Canis lupus између обредне маске и књижевне животиње* како стручним читаоцима, тако и онима који су се макар једном запитали откуда толика антропоморфизација животиња у популарној култури. Нимало случајно, завршићемо цитатом из *Похвале досади* Јосифа Бродског: „У животној механици главно је управо понављање, а ‘узми ме’ шапће прашина“.

Јована Годоровић, дипл. фил.
Филолошки факултет, Београд
Е-пошта: praznina.plese992@gmail.com

Примљено: 15. 4. 2017.
Прихваћено: 18. 5. 2017.